

MA Berina Beširović, viša asistentica
Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu

ISLAMSKA REPUBLIKA IRAN I ŠERIJAT U ODNOSU NA PRAVA ŽENA-REPRESIJA REŽIMA U PROTESTIMA U PERIODU 2019-2022. GODINE

Sažetak: Osiguranje osnovnih ljudskih prava u direktnoj je vezi sa stepenom funkcionalnosti i demokratičnosti jednog društva na način da se njihovom garancijom stvara pluralnije i demokratičnije društvo. Ovaj rad je inspirisan aktuelnim događajima u Iranu gdje se održavaju masovni protesti zbog smrti dvadeset dvogodišnje djevojke koja je u zatvoru preminula od srčanog udara. Povod za njeno uhićenje bilo je „nepropisno nošenje hidžaba“ koje je kao takvo ocijenjeno od strane policije za moral“ originalnog naziva „Gasht-e-Ershad“. Nerazjašnjene okolnosti njene smrti probudile su građanski revolt prema dugogodišnjem i nasilnom djelovanju „policije za moral“, a Islamska Republika Iran jedna je od zemalja sa najnasilnijom historijom gušenja protesta. Cilj ovog rada jeste analiza kršenja prava žena i prava na slobodu izražavanja u Iranu. Koristit će se multidisciplinarni pristup objašnjavajući pojmove u politološkom i teološko-sociološkom kontekstu. U prvom dijelu rada obrađen je geopolitički kontekst Irana, u drugom dijelu rada objašnjen je koncept islamske policije i šerijata u odnosu na prava žena u Iranu, a u trećem dijelu dat je pregled stanja na terenu kada je riječ o kršenju prava žena i prava na slobodu izražavanja u Iranu u periodu 2019-2022. godine.

Ključne riječi: demokratija, autokratija, represija, patrijarhat, pravo na slobodu izražavanja, islamska revolucija, šerijat.

1. UVOD

Definiranje pojma demokratije već je dugo izazovan i težak zadatak za teoretičare i politologe. Kompleksnost same ideje demokratije čini njeno definiranje izazovnim i multidisciplinarnim. Zbog toga najčešće u literaturi nailazimo na različite aspekte ovog pojma prije nego na konkretnu, usku definiciju. Gledano etimološki, demokratija bi bila vladavina naroda (vladavina po volji naroda). Mnogi teoretičari se vode proceduralnim principima pa je vide kao opšti regulativni princip društva, dok drugi se vode principom legitimnosti i definiraju demokratiju kao mehanizam za smjenu vlade putem legitimnih principa, ali u rukama naroda. Mnogi demokratiju definiraju kao društveni sistem različitosti i pluraliteta koji je otvoren za kritike itd. Ono u čemu se svi teoretičari slažu jesu ključne karakte-

ristike demokratije i demokratskog društva, a to su: vladavina proizilazi iz volje naroda, poštivanje prava manjine od strane većine ili vladavina manjine čiji legitimitet je izražen u volji većine, zagarantovana osnovna ljudska prava i slobode, vladavina prava i jednakosti, ustavom ograničena vladavina (konstitucionalizam), socijalni, ekonomski i politički pluralizam i slobodni mediji.¹ Kao negativni anti-pod demokratiji imamo diktaturu u kojoj se vlast vrši neograničeno i ljudska prava i slobode se masovno krše. Najčešće kršenje ljudskih prava i sloboda u autokratijama imamo kada je riječ o slobodi izražavanja i kritici režima kao takvog.² Autokratski režimi se ogledaju u vladavini jedne osobe ili manjine, koji kao ključni alat koriste upotrebu sile, na šta ih prisiljava činjenica da legitimnost nemaju u volji naroda pa im je to ujedno mehanizam održavanja vlasti.³ U zadnjih nekoliko godina možemo vidjeti porast autokratskih režima u svijetu sa čime je direktno povezan porast kršenja osnovnih ljudskih prava i sloboda. Fokus ovog rada jeste upravo na kršenju tih prava i sloboda u autoritarnim režimima koje će biti objašnjeno na konkretnom primjeru Islamske Republike Iran, a u vezi sa najaktuelnijim događajima u Teheranu. Naime, nakon smrti dvadeset dvogodišnje djevojke Mahse Amini u zatvoru u Teheranu pod nerazjašnjenim okolnostima, došlo je do masovnih protesta građana iz dva ključna razloga: policijske brutalnosti koja se primjenjuje u Iranu i općoj represiji građana, a posebno žena u iranskom društvu. Mahsa Amini je uhapšena 13. septembra na ulazu u željezničku stanicu u Teheranu, a preminula je od posljedica povreda glave tri dana kasnije nakon što je dva dana bila u komi i to je bio povod za masovne proteste koji još uvijek traju. Na terenu je aktuelna očigledna policijska brutalnost, cenzura i kršenje ljudskih prava. Ovaj rad je dominantno politološki i zbog toga se neće baviti slučajem smrti kao takvim već ima za cilj da analizira kršenje prava žena i prava na slobodu izražavanja u Iranu, ali je neizbježno koristiti multidisciplinarni pristup objašnjavajući pojmove ne isključivo u politološkom kontekstu već koristeći i teološko-sociološki pristup. U prvom dijelu rada govorit će se o geopolitičkom kontekstu Irana i konceptu islamske revolucije i patrijarhata sa dominantno sociološkim gledištem. U drugom dijelu rada govorit će se o konceptu islamske policije i šerijata u odnosu na ljudska prava u Iranu sa dominantno teološkim gledištem. A u trećem dijelu analizirat će se stanje na terenu kada je riječ o kršenju prava žena i prava na slobodu izražavanja u Iranu sa dominantno politološkom analizom.

¹ Brown, J. (2020). Democracy. u E. M. Sanchez (Ed.), Merriam-Webster. Merriam-Webster. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/democracy>

² Besley, T. i Kudamatsu, M. (2007). Making Autocracy Work; Suntory and Toyota International Centres for Economics and Related Disciplines; London School of Economics and Political Science; London; http://eprints.lse.ac.uk/3764/1/Making_Autocracy_Work.pdf str. 5

³ Ibid. Str. 6

2. GEOPOLITIČKI KONTEKST ISLAMSKRE REPUBLIKE IRAN

Islamska Republika Iran nalazi se u bliskoistočnom području koje je izrazito bogato naftom i obilježeno konstantnim previranjima i ratovima iako je regija dominantno islamska. Razlog tome je kulturni pluralitet koji se ogleda u vjekovnim sukobima perzijske, arapske i osmanske/turske kulture i ukorijenjenoj podjeli muslimana na šiite i sunita.⁴ Na početku je potrebno posebno naglasiti postojanje geopolitičkog interesovanja za ovo područje kod velikih svjetskih sila poput Britanije, SAD i Rusije još od otkrića nafte početkom 20. stoljeća, ali najizraženije je to bilo tokom hladnog rata. Aktuelni politički sistem Irana, koji možemo definirati kao teokratsku republiku, rezultat je šiitske tradicije, perzijske kulture i islamske revolucije kao najznačajnijeg političkog događaja u toj zemlji. Prema podacima Svjetske banke u Iranu živi 99% muslimana i to 89% šiita i 10 % sunita, a 1% stanovništva pripada drugim religijama.⁵ Islam u Perziju dolazi arapskim osvajanjima u sedmom stoljeću, a jačanje šiitskog identiteta desilo se za vrijeme safavidske dinastije koju je osnovao Ismail I 1501. godine.⁶ On time započinje nasilnu, pod prijetnjom smrću, šiijitizaciju iranskih sunita kao vid suprotstavljanja i revolta protiv jačanja Osmanskog carstva na Bliskom istoku.⁷ To je potpuno preoblikovalo geopolitičku sliku regije u kontekstu religije, a sukobi zbog podjela unutar islamskog svijeta nisu prevaziđeni ni danas.

Za razumijevanje geopolitike Irana ključno je razumjeti Iransku revoluciju koja se odigrala između 1977. i 1979. godine.⁸ Ova revolucija poznata je i pod terminom islamska revolucija zbog toga što je na mjesto vrhovnog vođe Irana došao imam Homeini, zamijenivši do tada autokratskog vođu Rezu Pahlavija, a ovaj nasilni politički prevrat je, do tog momenta, prozapadnu monarhiju preobrazio u islamsku republiku.⁹ Ključni razlozi za pokretanje revolucije protiv šaha Pahlavija ogledali su se u njegovim prozapadnim metodama modernizacije zemlje koji su se, prema mišljenju većine građana tada, kosili sa islamom i šerijatom (dotadašnjim praksama).¹⁰ Iako se šah, oslanjajući se na podršku od i saradnju sa Sjedinjenim Američkim Državama, zalagao za ekonomsko una-

⁴ Mohajer, N. i Vahabi, M. (2011). Islamic Republic of Iran and its Opposition. Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East, Vol. 31, No. 1, 2011. str. 7

⁵ The World Bank. (2019). Population total – Isl. Rep. Of Iran. <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=IR>

⁶ Mohajer, N. i Vahabi, M. (2011). Islamic Republic of Iran and its Opposition. Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East, Vol. 31, No. 1, 2011. str. 9

⁷ Roy, O. „*The Impact of Iranian Revolution on the Middle East*“. The Shia Worlds and Iran. Sabrina Mervin. London: Institut Francais du Proche-orient. Juni 21. 2011. str. 31

⁸ Milani, M. Mohsen. (2018). *The Making Of Iran's Islamic Revolution From Monarchy To Islamic Republic*, (Drugo izdanje) Routledge, str. 87

⁹ Ustav Islamske Republike Iran iz 1979.

¹⁰ Roy, O. „*The Impact of Iranian Revolution on the Middle East*“. The Shia Worlds and Iran. Sabrina Mervin. London: Institut Francais du Proche-orient. Juni 21. 2011. str. 33

prjeđenje stanja u zemlji kroz trgovinu naftom, njegove metode modernizacije naišle su na strogu kritiku od domaćeg stanovništva. U periodu od 1960. do 1980. godine, što je poznato kao Bijela revolucija, odvijala se modernizacija zemlje u vidu sekularizacije, izjednačavanja prava glasa žena i muškaraca, reformi poljoprivrede i globalizaciji svakodnevnog života.¹¹ Međutim, ono što je izazivalo revolt građana jeste odnos režima prema bilo kakvoj kritici šaha i njegove prakse, a politička elita je vlast održavala silom putem tajne policijske službe. Rapidna modernizacija i korupcija vlasti u ovakvom režimu je dovela do duboke društvene nejednakosti i generirala nezadovoljstvo. Najistaknutiji kritičar šahovog režima bio je pomenuti imam Homeini, a napad na njega bio je povod za početak masovnih protesta.¹² Upotreba oružja od strane iranskih oružanih organa protiv demonstiranata dodatno je radikalizirala njihove metode i ciljeve i revoluciju učinila nasilnijom i dugotrajnijom. Monarhija je okončana u februaru 1979. godine kada je vojska odana režimu i šahu proglasila neutralnost, šah sa porodicom i premijer su pobjegli van zemlje dok je politička elita njemu bliska pogubljena. Značajna geopolitička posljedica same revolucije bio je iračko-iranski rat u periodu 1980. do 1988. godine kojeg je započeo irački vođa Saddam Hussein koristeći nepovoljnu političku situaciju u Iranu u nastojanju da preotme naftom bogatu regiju Huzestan.¹³ Specifična geopolitika Irana dovela je do toga da baš islamska revolucija postane ključno ideološko obilježje novog režima i koristi se kao najsnažnije njegovo oružje u ostvarivanju interesa i unutrašnje stabilnosti. Postrevolucionarno razdoblje sve do danas pokazalo je da je upravo ideja revolucije i islama zloupotrebljena posebno u svrhe ideološke konsolidacije politike sa ciljem neutralizacije i vanjskih i unutrašnjih destabilizacijski prijetnji i uticaja. Dokaz tome jeste i djelovanje ajatolaha Homeinija iz sjene kroz produženu ruku mnogih paradržavnih tvorevina koje su nastajale 80tih godina prošlog stoljeća.

No upravo će tako postavljena struktura vlasti, kojoj je temeljni cilj bio očuvanje islamskog identiteta kao ključne sigurnosne komponente režima, postati jedna od glavnih prepreka za prijeko potreban socioekonomski razvoj, isti onaj čiji je relativan nedostatak vodio revoluciji koja je svrgnula šaha Rezu Pahlavija.¹⁴ I prije arapskog proljeća, koje simbolizira iskazivanje nezadovoljstva građana u islamskom svijetu, iransko društvo je pokazivalo žestoko protivljenje ideologiji koju propagiraju iranski predsjednici što dokazuje potrebu za dubokom politič-

¹¹ Milani, M. Mohsen. (2018). *The Making Of Iran's Islamic Revolution From Monarchy To Islamic Republic*, (Drugo izdanje) Routledge, str. 87

¹² Roy, O. „*The Impact of Iranian Revolution on the Middle East*“. The Shia Worlds and Iran. Sabrina Mervin. London: Institut Francais du Proche-orient. Juni 21. 2011. str. 34

¹³ Roy, O. „*The Impact of Iranian Revolution on the Middle East*“. The Shia Worlds and Iran. Sabrina Mervin. London: Institut Francais du Proche-orient. Juni 21. 2011. str. 35

¹⁴ Kurun, I. (2017). *Iranian Political System*. Journal of Management and Economics Research, Vol: 15, Issue: 1, DOI: <http://dx.doi.org/10.11611/yea.285351>; <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/267727>

ko-ekonomskom reformom u Iranu. Represivnost režima ugasila je kompletan duh revolucije pa su tako građani iz jedne autokratije upali u drugu. Protesti u Iranu su kontinuirani, a prema podacima Instituta za bliskoistočnu politiku u Washingtonu od islamske revolucije do protesta povodom hapšenja i nerazjašnjene smrti M. Amini odigralo se nekoliko velikih protesta koje je vlast pokušala ugušiti upotrebom sile i oružja uz brojne ljudske žrtve: etnički pokreti ranih 1980-ih, urbani neredi ranih 1990-ih, studentski protesti u periodu od 1999. do 2003. godine, odgovor Zelenog pokreta na izbore 2009. godine, nemiri od decembra 2017. do januara 2018. u manjim gradovima i urbanim dijelovima i nemiri u novembru 2019. zbog povećanja poreza na gas.¹⁵ Iako su dosadašnji protesti uglavnom bili ekonomske prirode ili kritika režima općenito, aktuelni protesti su prvi masovni protesti u Iranu povodom kršenja prava žena i generalno kršenja osnovnih ljudskih prava na slobodu izražavanja. Više puta se kroz rad spominje duh islamske revolucije kao srž iranske ideologije za očuvanje vlasti, a u sociološkom smislu ta ideologija dovela je do nezadovoljnog društva u kojem su izrazito marginalizirane žene. Zbog toga je neophodno objasniti položaj žene u diktaturi zasnovanoj na šerijatu i diferencirati zabludu između diskriminacije žene u islamu i diskriminacije žene u islamskoj državi.

3. IRANSKI PATRIJARHAT I REPRESIJA POD MASKOM ŠERIJATA

Postavlja se pitanje kakav je odnos religije i iranske države u savremenom vremenu. Proglašenjem Ustava nakon islamske revolucije 1979. godine islam se proglašava i službenom religijom, a nekadašnja monarhija na čelu sa šahom postaje teokratska republika na čelu sa vjerskim vođom. Pravni sistem se u cijelosti temelji na šerijatskom pravu, a društvo se smatra patrijarhalnim. Interpretacija šerijata u teološkom smislu sve više je zamijenjena interpretacijom u političkom smislu, a od tuda i razlog za multidisciplinarni pristup u ovom radu koji polazi od činjenice da se savremena slika šerijata kao takvog iskrivila njegovom zloupotrebom u autoritarnim režimima. Patrijarhalni karakter diktatura u islamskom svijetu stvorio je negativnu sliku o šerijatu i islamu prema kojoj su ljudska prava islamskog svijeta bitno ugrožena zbog islama, a ne zbog režima kakav je zapravo realni kontekst.¹⁶ Šerijat kao sistem vjerovanja za sobom povlači negativne konotacije u mnogim analizama na zapadu zato što najčešće u zemljama u kojima vlada šerijat također

¹⁵ Golkar, S. (2020, 8. oktobar) *Protests and Regime Suppression in Post-Revolutionary Iran*. The Washington Institute for Near East Policy: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/protests-and-regime-suppression-post-revolutionary-iran>

¹⁶ Hosseini, Z. (2011) *Islam, Gender and Democracy in Iran*. Oxford Academic Islam, Gender, and Democracy in Comparative Perspective Jocelyne Cesari (ed.), José Casanova (ed.) DOI: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198788553.003.0010>, str. 211-236 <https://academic.oup.com/book/5974/chapter-abstract/149340921?redirectedFrom=fulltext>

vlada i siromaštvo, kršenje ljudskih prava i pogođene su ratovima, ali odgovornost zapravo snose režimi koji ga pogrešno primjenjuju.¹⁷ Međutim, ako analiziramo suštinu šerijata ne možemo reći da je on uzrok tome jer je on zapravo sistem vjerovanja vrline i mira ili vjersko pravo utemeljeno na djelima i riječima poslanika Muhameda i muslimanske svete knjige Kur'ana, a muslimani koji se njime vode teže ostati na tom putu cijeli život jer on vodi ka spasenju u zagrobnom životu.¹⁸ S obzirom da šerijat teorijski obuhvata odnos boga i čovjeka, njime se tako regulišu razne sfere svakodnevnog života što je za nj ujedno i najveća kritika sekularnih zapadnih teoretičara.¹⁹ Njime se u zemljama u kojima vlada reguliše: pitanje braka, obrazovanja, kulture, bontona, morala, politike, ekonomije, pravde i slično.

Ono što je karakteristično za šerijatske zemlje jeste da su one uglavnom i autokratske, a posebno se naglašava ekstremna diskriminacija i kršenje prava žena. Položaj žene u islamu često je bio tema analize i kritike u politološko-teološkoj literaturi. U muslimanskoj svetoj knjizi, kao i u mnogim hadisima o poslaniku Muhamedu, imamo mnogo dokaza koji pozivaju na jednakost muškaraca i žena u vjeri, obrazovanju i društvenim ulogama. Kako to da su žene u islamskoj republici Iran pod tolikom represijom uprkos činjenici da su upravo žene bile glavne učesnice Iranske revolucije protiv šaha? Motivi ženskih grupa za protivljenje šahu bili su različiti: ekonomska deprivacija, politička represija, identifikacija sa islamizmom i drugo.²⁰ U izvještajima o revoluciji koji su sabrani u citiranom članku Moghadam V. ona kaže da su velike urbane ulične demonstracije uključivale ogromne kontingente žena iz srednje klase i radničke klase koje su nosile veo kao simbol opozicije Pahlavijevoj buržoaskoj ili zapadnjačkoj dekadenciji. Mnoge žene koje su nosile veo kao simbol protesta nisu očekivale da će hidžab postati obavezan. Stoga, kada su u februaru 1979. godine upućeni prvi pozivi da se provede obaveznost nošenja hidžaba, kako navodi Moghadam V. ajatolah Homeini je rekao da više voli vidjeti žene u skromnoj islamskoj odjeći. Veliki revolt predvodile su ljevičarke i liberalne žene srednje klase, većinom članice političkih organizacija ili tek osnovanih ženskih udruženja. Ograničena podrška ženskim protestima dolazi od glavnih ljevičarskih političkih grupa, a kao rezultat protesta obavezno nošenje hidžaba je privremeno ukinuto. Porazom ljevice i liberala 1980. i njihovom eliminacijom iz političkog pejzaža 1981. godine, islamisti su dobili mogućnost za pooštavanje vjerskih pravila, uključujući i ono o obaveznom noše-

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Hosseini, Z. (2011) *Islam, Gender and Democracy in Iran*. Oxford Academic Islam, Gender, and Democracy in Comparative Perspective Jocelyne Cesari (ed.), José Casanova (ed.) DOI: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198788553.003.0010>, str. 212. <https://academic.oup.com/book/5974/chapter-abstract/149340921?redirectedFrom=fulltext>

¹⁹ Kayadibi, S. (2018) *Principles of Islamic Law*. (Drugo izdanje) Islamic Book Trust, str. 8

²⁰ Moghadam, V. (2004) *Women in the Islamic Republic of Iran: Legal Status, Social Positions, and Collective Action*. UNESCO konferencija na temu: "Iran After 25 Years of Revolution: A Retrospective and a Look Ahead" http://www.sssup.it/UploadDocs/7320_7_R_Women_in_the_Islamic_Republic_of_Iran_Moghadam_07.pdf

nju hidžaba.²¹ Neka od pravila uključivala su i zabranu nošenja kozmetike, ograničavanja obrazovanja za djevojčice i drugo. Ukratko rečeno, novi režim je na snagu stavio novi porodični pravni okvir zasnovan na patrijarhalnom tumačenju šerijata na bazi ukidanja Šahovog zakona o zaštiti porodice iz 1967. godine koji je do tada bio na snazi.²² Islamski režim je tako zabranio kontracepciju i planiranje porodice, spustio starosnu dob za udaju za djevojčice na 9 godina i isključio žene iz brojnih oblasti studija, zanimanja i profesija (npr. žene nisu mogle obnašati funkciju sudi-ja).²³ Ideologija režima bazirala se na navodni duh revolucije, a *modus operandi* bio je masovno slavlje islamskih vrijednosti kroz kritiku Zapada kao krivca za pad islamskih vrijednosti, kulturnu degradaciju i slabljene porodice, a nasuprot tome se veličala porodična uloga žene. Krilatica režima bila je da uspjeh revolucije i povratak islamskim vrijednostima zavisi od izgleda i ponašanja žena, odgovornosti koju su neke žene rado preuzele, ali koju su druge smatrale izuzetno opterećujućom.²⁴ Ajatolah Homeini kao individua je imao svoje pristalice, ali vlada u početku nije uključivala žene na važne ili vidljive pozicije. Cijeli raspon njihovog društvenog utjecaja, koji je izašao na vidjelo kada su analizirani rezultati nacionalnog popisa stanovništva i stanovanja iz 1986. godine, uključivao je povećanje nataliteta i rasta stanovništva i pad učešća žena u radnoj snazi, posebno u industrijskom sektoru. Jasno je da je islamistička politika dovela do krajnje nepovoljnog položaja žena, ojačala je dominaciju muškaraca, ugrozila autonomiju žena i stvorila skup nejednakih rodni odnosa. Međutim, niz faktora je potkopao projekat Islamske Republike za žene, porodicu i rodne odnose. Promjene su počele nakon smrti ajatolaha Homeinija 1989. godine i nastavljene za vrijeme predsjedavanja Hashemija Rafsanjanija (1989-1997), u kontekstu ekonomske liberalizacije i integracije u globalnu ekonomiju. Tokom tog vremena, iransko civilno društvo se razvilo i pojavila se živahna ženska štampa. Dalje promjene dogodile su se tokom dva mandata predsjednika Mohammada Khatamija (1997-2005), uključujući rast i vitalnost iranskog civilnog društva i pokret za političke i kulturne reforme.

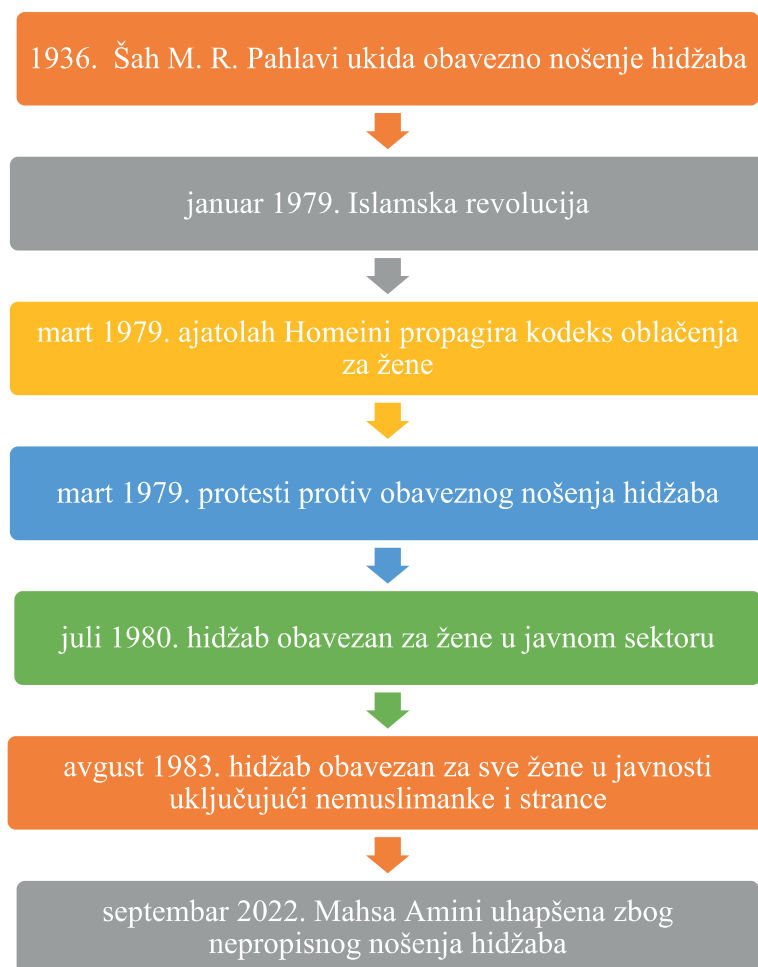
²¹ Vaez, H. (2004) *Post-Revolutionary Politics in Iran: Continuity and Change*, British Journal of Middle Eastern Studies Vol. 31, No. 2, Taylor & Francis, Ltd. str. 235-241 <https://www.jstor.org/stable/4145510>

²² Moghadam, V. (2004) *Women in the Islamic Republic of Iran: Legal Status, Social Positions, and Collective Action*. UNESCO konferencija na temu: "Iran After 25 Years of Revolution: A Retrospective and a Look Ahead" http://www.sssup.it/UploadDocs/7320_7_R_Women_in_the_Islamic_Republic_of_Iran_Moghadam_07.pdf

²³ Vaez, H. (2004) *Post-Revolutionary Politics in Iran: Continuity and Change*, British Journal of Middle Eastern Studies Vol. 31, No. 2, Taylor & Francis, Ltd. str. 235-241 <https://www.jstor.org/stable/4145510>

²⁴ Moghadam, V. (2004) *Women in the Islamic Republic of Iran: Legal Status, Social Positions, and Collective Action*. UNESCO konferencija na temu: "Iran After 25 Years of Revolution: A Retrospective and a Look Ahead" http://www.sssup.it/UploadDocs/7320_7_R_Women_in_the_Islamic_Republic_of_Iran_Moghadam_07.pdf

Slika 1. Evolucija Zakona o obaveznosti nošenja hidžaba

Danas, u skladu s autoritarnom prirodom države, pravni okvir ostaje vrlo nepovoljan za žene i manjine, poput kršćana, Židova i Zoroastrijanaca. Pravni status žena posebno je problematičan u onim članovima Građanskog zakonika koji se odnose na žene i porodicu; u Zakonu o radu, koji zabranjuje ženama da budu sudije; i u krivičnom zakonu Qanoon-e Qessas, koji stavlja vrijednost žene na polovinu vrijednosti muškarca.²⁵ Iranski zakoni dozvoljavaju sistematičnu diskriminaciju na osnovu pola i vjere jer muškarci imaju više prava od žena, a muslimani imaju više prava od nemuslimana. Iran nije potpisao Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, ali je potpisnik instrumenata o ljudskim pravima kao što su Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, Konvencija o pravima djeteta, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (ICCPR), Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (ICESCR), i Konvencija

²⁵ Moghadam, V. (2004) *Women in the Islamic Republic of Iran: Legal Status, Social Positions, and Collective Action*. UNESCO konferencija na temu: "Iran After 25 Years of Revolution: A Retrospective and a Look Ahead" http://www.sssup.it/UploadDocs/7320_7_R_Women_in_the_Islamic_Republic_of_Iran_Moghadam_07.pdf

o ukidanju ropstva.²⁶ Ono što je evidentno na terenu jeste diskrepancija između potpisanih konvencija i stvarnog stanja jer jedine prave obaveze koje žena ima u braku su seksualne usluge i rađanje djece. Iranski porodični zakoni su u suprotnosti sa društvenom realnošću u Iranu i međunarodnim standardima i normama. Oni su također u suprotnosti sa vlastitim ustavnim garancijama Irana o dostojanstvu žena i dragocjenom statusu majčinstva.²⁷ Mnoge feministkinje u Iranu i dijaspori bi željele da vlada potpiše, ratificira i provede Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena.²⁸ Međutim, vjerske vođe tvrde da je ova Konvencija, koja negira bilo kakvu razliku između prava i dužnosti muškaraca i žena, zapravo ozbiljan korak UN-a ka uspostavljanju zapadne dominacije i globalne hegemonije zapadne materijalističke kulture. Veliki nedostatak organizacija žena koje se bore za prava jeste razilaženje u sopstvenim redovima.²⁹ Linije razgraničenja dijele sekularne od islamističkih feministkinja, socijalističkih od liberalnih feministkinja i pro-Khatami od nezavisnih feministkinja.³⁰ Sekularne feministkinje se protive islamskom ustavu i šerijatskom porodičnom i krivičnom zakonu. Umjesto toga, oni traže potpuno odvajanje religije od državnih i pravnih okvira. Nasuprot tome, islamističke feministkinje traže reformu zakona zasnovanih na religiji osporavajući tradicionalna i patrijarhalna tumačenja Kur'ana u korist alternativnih tumačenja, te ističu njegov emancipatorski i egalitarni sadržaj.³¹ Većina sekularnih feministkinja koristi jezik liberalne demokratije kako bi naglasila političke slobode za zemlju i lične slobode za žene. Oni posvećuju malo pažnje klasnim pitanjima ili socijalnim pravima, uključujući poboljšana radna prava za žene iz radničke klase.

Zašto naslov ovog poglavlja u sebi nosi sintagmu „represija pod maskom šerijata“? U političkom kontekstu, represija podrazumijeva upotrebu sile i nasilja za kontrolu određene grupe ljudi, a u Iranu su za to zadužene mnogobrojne paradržavne formacije formirane po završetku islamske revolucije. Za kontrolu unutardržavne poslušnosti zadužena je policija sastavljena od dobrovoljaca pod

²⁶ Moghadam, V. (2004) *Women in the Islamic Republic of Iran: Legal Status, Social Positions, and Collective Action*. UNESCO konferencija na temu: “Iran After 25 Years of Revolution: A Retrospective and a Look Ahead” http://www.sssup.it/UploadDocs/7320_7_R_Women_in_the_Islamic_Republic_of_Iran_Moghadam_07.pdf

²⁷ Ustav Islamske Republike Iran iz 1979.

²⁸ Hosseini, Z. (2011) *Islam, Gender and Democracy in Iran*. Oxford Academic Islam, Gender, and Democracy in Comparative Perspective Jocelyne Cesari (ed.), José Casanova (ed.) DOI: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198788553.003.0010>, str. 217. <https://academic.oup.com/book/5974/chapter-abstract/149340921?redirectedFrom=fulltext>

²⁹ Cornelius, A. Mittelhammer, B. (2020) *A Feminist Foreign Policy to Deal with Iran? Assessing the EU's Options*, Washington: Carnegie Endowment for International Peace Publications Department. Str. 12.

³⁰ Ibid str. 17.

³¹ Moghadam, V. (2004) *Women in the Islamic Republic of Iran: Legal Status, Social Positions, and Collective Action*. UNESCO konferencija na temu: “Iran After 25 Years of Revolution: A Retrospective and a Look Ahead” http://www.sssup.it/UploadDocs/7320_7_R_Women_in_the_Islamic_Republic_of_Iran_Moghadam_07.pdf

nazivom Basij milicija, a javnosti poznatija tzv. Moralna policija zadužena je za očuvanje tradicionalnih islamskih vrijednosti u praksi prepoznatljiva po kontroli odijevanja i ponašanja, posebno žena, i propisnom nošenju hidžaba.³² Brojni “islamski revolucionarni komiteti” za provođenje moralnog ponašanja pod nadležnošću Ureda za moral formirani su nakon revolucije i oni su se rasprostranili u gradovima diljem Irana i bili su udruženi ili vođeni od strane lokalnih članova sveštenstva; sudjelovali su u aktivnostima koje su varirale od kontrole morala do nasilne represije nad onima koji se nisu pridržavali revolucionarnih načela.³³ Odbori su naposljetku raspušteni i zamijenjeni tradicionalnijim tijelima za provedbu zakona, ili u kombinaciji s milicijom Basij, do kraja 1980-ih, a sve pod krilaticom zaštite od „invazije sa Zapada“.³⁴ Prema istom izvoru u ime borbe protiv ove prijetnje, ajatolah Homeini uspostavio je policijske organe za održavanje islamskog društva, a od početka devedesetih godina prošlog stoljeća njihove nadležnosti su obuhvatale i očuvanje morala kroz uspostavu moralne policije koja od 1993. godine ima nadležnost za uhićenje u provođenju nadzora za moral i drugih sigurnosnih dužnosti.³⁵ Odgovornosti Basija protežu se od nadzora islamskog kodeksa odijevanja, praćenja interakcija među spolovima, do zaustavljanja utjecaja zapadne kulture. Kako bi izvršile ovu široku misiju, jedinice za moral koriste se metodama kao što su kontrola vozila po punktovima, ulične patrole i nadzor, a pritom obučeni u službene uniforme djelujući javno, ali i tajno.

Razne uniformisane jedinice za provođenje zakona posvećene su održavanju javnog morala i dok vrhovni vođa ima konačnu vlast nad sigurnosnim aparatom u Iranu, jedinice za provođenje zakona Ministarstva obavještajne službe i sigurnosti i Ministarstva unutrašnjih poslova izvještava predsjednika i odvojeni su od IRGC-a i Basija, te također doprinose nadzoru nad moralom. Početkom 2000-ih stvorene su ili ojačane razne policijske skupine s ciljem nadzora moralnog ponašanja u društvu.³⁶ Najpoznatiji ogranak moralne policije spomenuti Gasht-e Ershad, ili patrola za navođenje, uspostavljena je 2007. godine na nalog tadašnjeg

³² Golkar, S. i Arabbi, K. (2021) *The View From Tehran: Iran's Militia Doctrine*. https://institute.global/sites/default/files/2021.pdf_02/Tony%20Blair%20Institute%2C%20The%20View%20From%20Tehran%2C%20Iran%27s%20Militia%20Doctrine%20%28February%202020%29.pdf

³³ Ostovar, A. (2013) *Iran's Basij: Membership in a Militant Islamist Organization*. The Middle East Journal, Middle East Institute Vol 67, br. 3, str. 345-361 ISSN 1940-3461, <https://muse.jhu.edu/article/514125/pdf>

³⁴ Golkar, S. i Arabbi, K. (2021) *The View From Tehran: Iran's Militia Doctrine*. https://institute.global/sites/default/files/2021.pdf_02/Tony%20Blair%20Institute%2C%20The%20View%20From%20Tehran%2C%20Iran%27s%20Militia%20Doctrine%20%28February%202020%29.pdf

³⁵ Ibid.

³⁶ Golkar, S. (2012). *Organization of the Oppressed or Organization for Oppressing: Analysing the Role of the Basij Militia of Iran*. *Politics, Religion & Ideology* Vol: 13, Issue: 4, DOI: <https://doi.org/10.1080/21567689.2012.725661> <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/21567689.2012.725661>

predsjednika Mahmuda Ahmadinedžada sa glavnim zadatkom da se osigura da se građanke pridržavaju islamskog kodeksa odijevanja.³⁷ Ovo je upravo moralna policija koja je uhapsila Mahsu Amini, navela kao ralog uhićenja, a još neki od potencijalnih prekršaja za uhićenje su: nošenje laka za nokte, šminka i otkrivena odjeće i dr. Posebnu pažnju organizacija koje se bave zaštitom ljudskih prava također je privukla i grupa pod imenom Nacija Hezbollaha (Ansar-e-Hezbollah), paradržavna organizacija koja zagovara konzervativnu islamističku politiku.³⁸ Ona provodi svoju ličnu volontersku kontrolu morala kako bi se osigurala „čednost žene pravilnim nošenjem hidžaba“ i povezana je sa Basijima na način da mnogi članovi jedne su članovi i druge organizacije i prva je također sudjelovala u suzbijanju demonstracija protiv režima kao i druga.³⁹

4. PRAVO NA SLOBODU IZRAŽAVANJA U ISLAMSKOJ REPUBLICI IRAN: OSVRT NA PROTESTE U PERIODU 2019-2022. GODINE

Ustav predviđa slobodu izražavanja, uključujući i slobodu štampe, osim kada se smatra da su riječi „štetne za temeljna načela islama ili prava javnosti“.⁴⁰ Prema zakonu, „svako ko se bavi bilo kojom vrstom propagande protiv Islamske Republike Iran ili podrške opozicionim grupama i udruženjima kaznit će se kaznom zatvora od tri mjeseca do jedne godine“.⁴¹ Povelja o pravima građana priznaje pravo svakog građanina na slobodu govora i izražavanja i daje građanima pravo da traže, primaju, objavljuju i saopštavaju stavove i informacije, koristeći bilo koje sredstvo komunikacije; ali kako ćemo vidjeti u ovom odlomku to se bitno narušava.⁴² Zakon predviđa krivično gonjenje osoba optuženih za podsticanje zlo-

³⁷ Golkar, S. i Arabbi, K. (2021) *The View From Tehran: Iran's Militia Doctrine*. <https://institute.global/sites/default/files/2021-02/Tony%20Blair%20Institute%2C%20The%20View%20From%20Tehran%2C%20Iran%27s%20Militia%20Doctrine%20%28February%202020%29.pdf>

³⁸ Ostovar, A. (2013) *Iran's Basij: Membership in a Militant Islamist Organization*. The Middle East Journal, Middle East Institute Vol 67, br. 3, str. 345-361 ISSN 1940-3461, <https://muse.jhu.edu/article/514125/pdf>

³⁹ Golkar, S. (2012). *Organization of the Oppressed or Organization for Oppressing: Analysing the Role of the Basij Militia of Iran. Politics, Religion & Ideology* Vol: 13, Issue: 4, DOI: <https://doi.org/10.1080/21567689.2012.725661> <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/21567689.2012.725661>

⁴⁰ United Nations Human Rights Report (2022). *Islamic Republic of Iran*. <https://www.ohchr.org/en/countries/iran>

⁴¹ United Nations Human Rights Report (2022). *Centre for South-West Asia and the Arab Region*. <https://www.ohchr.org/en/countries/middle-east-north-africa-region/centre-for-southwest-asia-and-arab-region>

⁴² Amnesty International Report (2021). *Iran*. <https://www.amnesty.org/en/location/middle-east-and-north-africa/iran/report-iran/>

čina protiv državne ili nacionalne sigurnosti ili „vrijedanje“ islama. Vlada je ozbiljno ograničila slobodu govora i štampe i koristila zakon da zastraši ili krivično goni osobe koje su direktno kritikovale vladu ili pokrenule probleme sa ljudskim pravima, kao i da primora obične građane da se pridržavaju moralnog kodeksa vlade. Neuspjeh vlade da istraži ili krivično goni napade na branitelje ljudskih prava i mirne demonstrante doveo je do de facto ograničenja slobode okupljanja i udruživanja. Iran potpada pod nadzor sjedišta OHCHR-a i Centra za obuku i dokumentaciju UN-a o ljudskim pravima za jugozapadnu Aziju i arapski region osnovanim Rezolucijom Generalne skupštine 60/153 iz 2006. godine.⁴³ Prema izvještaju Amnesty Internationala kao glavni cilj Centra je prepoznato jačanje promocije i zaštite ljudskih prava kroz tehničku saradnju, izgradnja nacionalnih kapaciteta, javno informisanje i obrazovanje, u okviru regiona predviđenog mandatom. Mandat Centra pokriva 25 zemalja, od kojih se većina nalazi u arapskom regionu, a tri u jugozapadnoj Aziji. Prema podacima dokumenata iz Centra, a na osnovu podataka Amnesty Internationala i UN Women foruma, u periodu 2019-2022. godine odvija se sistemsko kršenje ljudskih prava, represija posebno žena i nasilno gušenje protesta i prava na slobodu izražavanja. Diskriminatorni zakoni o obaveznom prikrivanju doveli su do svakodnevnog uznemiravanja, proizvoljnog zatvaranja, mučenja i drugog maltretiranja i uskraćivanja pristupa obrazovanju, zapošljavanju i javnim prostorima. Najmanje šest aktivistica za prava žena ostalo je u zatvoru zbog kampanje protiv obaveznog pokrivanja.⁴⁴ Parlament je dodatno ugrozio pravo na seksualno i reproduktivno zdravlje usvajanjem zakona „Mlado stanovništvo i zaštita porodice“ u novembru 2019. godine kojim se, između ostalog, zabranjuje da ustanove koje finansira država besplatno pružaju kontrolu rađanja; zahtijeva da prodaja kontracepcije bude samo na recept; osim kada bi trudnoća ugrozila život žene ili dovela do teških fizičkih ozljeda ili nepodnošljivih poteškoća tokom trudnoće ili nakon porođaja; i suzbija pristup prenatalnim testovima.⁴⁵ Parlament je u julu 2020. godine nakon regresivnih amandmana pravosuđa usvojio dugogodišnji prijedlog zakona „Odbrana dostojanstva i zaštita žena od nasilja“.⁴⁶ Prijedlog zakona, koji je čekao konačno odobrenje, sadrži dobrodošle odredbe, uključujući uspostavljanje specijalnih policijskih jedinica, sigurnih kuća i nacionalne radne grupe za osmišljavanje strategija za borbu protiv nasilja nad ženama i djevojčicama. Međutim, ne definiše nasilje u porodici kao zasebno krivično djelo, ne kriminalizira silovanje u braku i dječji brak, niti osigurava da se

⁴³ Amnesty International Report (2021). *Iran*. <https://www.amnesty.org/en/location/middle-east-and-north-africa/iran/report-iran/>

⁴⁴ Katouzian, H. (2021). *The Revolution for Law: A Chronographic Analysis of the Constitutional Revolution of Iran*. Middle Eastern Studies, Vol:47, Issue: 5, DOI: <https://doi.org/10.1080/00263206.2011.588797> <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00263206.2011.588797>

⁴⁵ Zakon o zaštiti porodice u Iranu: <https://learningpartnership.org/resource/family-protection-act-iran-document-english>

⁴⁶ Zakon o zabrani nasilja nad ženama: <https://www.hrw.org/news/2020/12/04/iran-adopt-draft-law-protect-women>

muškarci koji ubiju svoje žene ili kćeri suočavaju s proporcionalnim kaznama.⁴⁷ U slučajevima nasilja u porodici, prijedlog zakona daje prednost pomirenju u odnosu na odgovornost.

OHCHR posebnu zabrinutost pokazuje povodom nasilnog gušenja protesta od strane režima, a neosnovano hapšenje, likvidacija i mučenje do smrti u zatvoru u porastu je od 2019. godine.⁴⁸ U nastavku je dana analiza izvještaja koje donosi Humans Rights Watch o protestima u periodu od 2019-2022. godine. Od 2019. godine do posljednjih protesta povodom smrti Mahse Amini odigralo se nekoliko velikih protesta u Iranu, a u svakom od njih brojne su civilne žrtve, pritvoreno je više hiljada ljudi od kojih su mnogi preminuli u zatvorima. Posebno se represivno režim odnosio prema novinarima, medijima i generalno sabotirane su telekomunikacione veze. U periodu 2019. i 2020. godine održani su najkrvaviji i brutalniji protesti od islamske revolucije 1979. godine po broju poginulih aktivista. Iako su prvenstveno uzrokovani povećanjem cijena goriva od 50-200%, naposljetku su se razvili u dio šireg iranskog demokratskog pokreta, što je dovelo do poziva na rušenje vlade u Iranu i vrhovnog vođe Alija Hamneija. Prema podacima Amnesty Internationala i OHCHR-a protesti su počeli kao mirna okupljanja 15. novembra 2019. godine, ali su se za nekoliko sati proširili na 21 grad, pošto su video snimci protesta kružili internetom. Kako bi blokirala razmjenu informacija o protestima i smrti stotina demonstranata na platformama društvenih medija, vlada je zatvorila internet širom zemlje, što je rezultiralo gotovo potpunim nestankom interneta od oko šest dana. U nastojanju da uguši proteste, iranska vlada (prema Amnesty International-u) je pucala na demonstrante sa krovova, helikoptera i iz neposredne blizine vatrom iz mitraljeza. Tačni podaci o broju stradalih variraju, Reuters prenosi izvještaje iranskih civilnih izvora od oko 1500 ubijenih, BBC navodi da je vlada proglasila 200 poginulih što je znatno fingirano, a Amnesty International je usvojio podatak da su u mjesecu novembru 2019. ubijene 304 osobe, a preko 1000 demonstranata ranjeno.⁴⁹ Iranski režim je također koristio sedmično gašenje interneta širom zemlje, što je postalo najduže potpuno gašenje interneta i prvo zamračenje koje je efektivno izolovalo cijelu naciju. Do kraja mjeseca novembra, nacionalna internetska povezanost je bila na 5% uobičajenog nivoa, što je otežavalo praćenje kršenja ljudskih prava i pokrivanje incidenata na terenu.⁵⁰ Izvještaji Human Rights Watcha za 2020. godinu kažu da se u januaru mjesecu 2020. godine odigrao niz novih protesta protiv vlade, a povod za proteste bilo je

⁴⁷ Moghadam, V. (2004) *Women in the Islamic Republic of Iran: Legal Status, Social Positions, and Collective Action*. UNESCO konferencija na temu: "Iran After 25 Years of Revolution: A Retrospective and a Look Ahead" http://www.sssup.it/UploadDocs/7320_7_R_Women_in_the_Islamic_Republic_of_Iran_Moghadam_07.pdf

⁴⁸ Human Rights Watch Report (2020, novembar) *Iran: No Justice for Bloody 2019 Crackdown*. <https://www.hrw.org/news/2020/11/17/iran-no-justice-bloody-2019-crackdown>

⁴⁹ Loft, P. (2022) *Iran protests: Human rights and international response*. Pegled istraživanja <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-9679/CBP-9679.pdf>

⁵⁰ Borgen Project, *Bill to fight violence against women in Iran*, 10 april 2021. godine

rušenje ukrajinskog aviona od strane iranske vojne službe. Prema tom izvještaju se oko 3000 ljudi okupilo u glavnom gradu Irana i pozivalo na svrgavanje vrhovnog vođe i diktatorske vlasti. Protesti su nastavljeni i tokom februara mjeseca 2020. godine, a studenti koji su bili pokretačka snaga tog procesa pozivali su i na bojkot parlamentarnih izbora planiranih za tu godinu. Centar za ljudska prava u Iranu je 25. februara 2020. objavio da je sud u Iranu osudio pet osoba uhapšenih tokom novembarske pobune na različite zatvorske kazne od osamnaest mjeseci do jedanaest godina.⁵¹ Državni sud ih je optužio za “*radnje protiv nacionalne i međunarodne sigurnosti*” i “*propagandu protiv sistema*”.⁵²

Iranska grupa za praćenje ljudskih prava sa sjedištem u inostranstvu izvještala je o više od 2.300 protestnih skupova u zemlji u 2021. godini, pri čemu se većina događaja odnosila na radnička prava.⁵³ Aktivisti za ljudska prava u godišnjem izvještaju objavljenom krajem decembra 2021. godine.⁵⁴ Izvještaj Human Rights Watcha za 2021. godinu također pokriva etničke i vjerske manjine, slobodu izražavanja, smrtnu kaznu, prava žena i druge oblasti kršenja ljudskih prava i u njemu se navodi kako je bilo 674 prijave kršenja slobode izražavanja u 2021. godini, uključujući hapšenje 1.043 osobe, uz 111 suđenja. U 2021. godini izrečene su zatvorske kazne za 215 osoba, ukupno 10.140 mjeseci zbog optužbi za “propagandu protiv režima” i sličnih optužbi koje bi bile neshvatljive u savremenom društvu. Prema pomenutom izvještaju kritika vrhovnog vođe Alija Khameneija, vojske i sveštenstva obično izaziva hapšenje i teške kazne, uključujući bičevanje, a tokom 2021. godine je 16 osoba dobilo ukupno 998 udaraca bičem zbog kritikovanja režima. Vlasti su uhapsile 1.676 osoba zbog političkih aktivnosti ili aktivnosti zastupanja građanskih prava. U Izvještaju se također navodi i statistička analiza prema kojoj se u 2021. desilo 1043 hapšenja u kategoriji slobode izražavanja. Zvanični izvještaj za 2022. godinu još uvijek nije finaliziran, a aktuelni protesti koji su bili i inspiracija za ovaj rad još uvijek ne jenjavaju. Protesti povodom smrti Mahse Amini traju već dva mjeseca, a prema podacima Reutersa, Amnesty Internationala i OHCHR-a iranske snage sigurnosti ubile su najmanje 326 ljudi od izbijanja protesta širom zemlje prije dva mjeseca. CNN ne može nezavisno provjeriti cifru jer su nedržavni mediji, internet i protestni pokreti u Iranu i tokom ovih protesta svi ugušeni. Broj mrtvih varira u zavisnosti od opozicionih grupa, međunarodnih organizacija za ljudska prava i novinara koji prate tekuće proteste. Službe izvještavanja Ujedinjenih nacija najitaknutije sepo praćenju stanja ljudskih prava u Iranu. Prema pomenutim United Nations News do kraja oktobra 2022. godine uhapšeno preko 12500 ljudi, a policijska brutalnost i nerazmjerna upotreba sile se bilježe na terenu prema izvorima poput Amnesty Internationala i drugih UN-ovih organiza-

⁵¹ Roth, K. Human Rights Watch Report (2021, decembar). *Iran: Events of 2021*. <https://www.hrw.org/world-report/2022/country-chapters/iran>

⁵² Ibid.

⁵³ Roth, K. Human Rights Watch Report (2021, decembar). *Iran: Events of 2021*. <https://www.hrw.org/world-report/2022/country-chapters/iran>

⁵⁴ Ibid.

cija. Pored zvaničnih izvještaja organizacija poput Amnesty International, Human Rights Watch, UN Women i drugih imamo i izvještaje neformalnih organizacija koje rade na terenu poput Specijalnih procedura. One su najveće tijelo nezavisnih eksperata u sistemu UN-a za ljudska prava, ali njihova dokumentacija u ovom radu nije korištena, što znači da su podaci u radu bazirani na gore pomenute.

5. ZAKLJUČAK

OHCHR je izrazio zabrinutost zbog *“uporne nekažnjivosti u pogledu kršenja ljudskih prava u Iranu”*, uključujući ponovljene smrti demonstranata zbog navodne upotrebe smrtonosne sile od strane sigurnosnih snaga u novembru 2019., julu 2021. i imamo na terenu dokaze o nasilnom hapšenju i porastu broja poginulih tokom aktuelnih protesta. Sumirajući izvještaje spomenutih organizacija, koji su i ključni izvor korišten u ovom radu, možemo sublimirati sljedeće: Režim uporno nasilno guši prava na slobodu izražavanja, udruživanja i okupljanja. Zabrane su nezavisne političke stranke, sindikati i organizacije civilnog društva, cenzurisani su mediji i ometaju se satelitski televizijski kanali. Gašenje Internet veze i nedostupnost platformi društvenih medija kao što su: Facebook, Telegram, Twitter i YouTube primjer su savremenog potpunog zatvaranja protoka informacija. Bezbjednosni i obavještajni službenici izvršili su proizvoljna hapšenja zbog objava na društvenim mrežama koje se smatraju “kontrarevolucionarnim” ili “neislamskim”. Na ovaj način se sakriva i razmjer sile upotrjebljene od strane režima tokom protesta u periodu 2019-2022. godine. Nekoliko hiljada muškaraca, žena i djece se privodi na ispitivanje svake godine nakon protesta, a potom biva nepravedno procesuirano i/ili proizvoljno privedeno isključivo zbog mirnog ostvarivanja prava na slobodu izražavanja, udruživanja i okupljanja. Ključna produžena ruka režima u kršenju ljudskih prava jesu razne forme policije. Basij i druge moralne policijske snage prvenstveno se bave održavanjem društvenog morala kroz provođenje islamskih normi u odijevanju, rodnim odnosima i seksualnosti. I slično kao i Saudijska Arabija, iranska moralna policija suočava se s određenim društvenim otporom zbog korištenja oštire taktike, koja je prvenstveno usmjerena na žene. Unatoč pozivima na reforme unutar izabrane vlade, ovakvi programi poslušnosti ostaju na snazi. Cjelokupni cilj programa društvene mobilizacije i namećanja morala Islamske Republike je održati islamsku kulturu usprkos teškom ratu kojeg režim vodi protiv vesternizacije. Svećenički establišment Zapad i invaziju liberalnih vrijednosti često krivi za bolesti društva, od homoseksualizma do lošeg hidžaba. Posljednji protesti u Iranu još traju, a intenzitet protesta i potencijalni broj žrtava još nije tačno utvrđen i konstantno se povećava. Nažalost, osnovna ljudska prava, a posebno prava žena u patrijarhalnim autokratijama su konstantno na udaru, a svjedočimo i degradaciji tih prava na globalnom nivou.

Literatura:

1. Amnesty International Report (2021). *Iran*. <https://www.amnesty.org/en/location/middle-east-and-north-africa/iran/report-iran/>
2. Besley, T. i Kudamatsu, M. (2007). *Making Autocracy Work*; Suntory and Toyota International Centres for Economics and Related Disciplines; London School of Economics and Political Science; London; http://eprints.lse.ac.uk/3764/1/Making_Autocracy_Work.pdf
3. Borgen Project, *Bill to fight violence against women in Iran*, 10 april 2021. godine
4. Brown, J. (2020). Democracy. u E. M. Sanchez (Ed.), Merriam-Webster. Merriam-Webster. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/democracy>
5. Cornelius, A. Mittelhammer, B. (2020) *A Feminist Foreign Policy to Deal with Iran? Assessing the EU's Options*, Washington: Carnegie Endowment for International Peace Publications Department. Str. 12.
6. Golkar, S. (2012). *Organization of the Oppressed or Organization for Oppressing: Analysing the Role of the Basij Militia of Iran*. Politics, Religion & Ideology Vol: 13, Issue: 4, DOI: <https://doi.org/10.1080/21567689.2012.725661> <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/21567689.2012.725661>
7. Golkar, S. (2020, 8. oktobar) *Protests and Regime Suppression in Post-Revolutionary Iran*. The Washington Institute for Near East Policy: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/protests-and-regime-suppression-post-revolutionary-iran>
8. Golkar, S. i Arabbi, K. (2021) *The View From Tehran: Iran's Militia Doctrine*. https://institute.global/sites/default/files/2021.pdf_02/Tony%20Blair%20Institute%2C%20The%20View%20From%20Tehran%2C%20Iran%27s%20Militia%20Doctrine%20%28February%202020%29.pdf
9. Hosseini, Z. (2011) *Islam, Gender and Democracy in Iran*. Oxford Academic Islam, Gender, and Democracy in Comparative Perspective Jocelyne Cesari (ed.), José Casanova (ed.) DOI: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198788553.003.0010>, str. 211-236 <https://academic.oup.com/book/5974/chapter-abstract/149340921?redirectedFrom=fulltext>
10. Human Rights Watch Report (2020, novembar) *Iran: No Justice for Bloody 2019 Crackdown*. <https://www.hrw.org/news/2020/11/17/iran-no-justice-bloody-2019-crackdown>
11. Katouzian, H. (2021). *The Revolution for Law: A Chronographic Analysis of the Constitutional Revolution of Iran*. Middle Eastern Studies, Vol:47, Issue: 5, DOI: <https://doi.org/10.1080/00263206.2011.588797> <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00263206.2011.588797>
12. Kayadibi, S. (2018) *Principles of Islamic Law*. (Drugo izdanje) Islamic Book Trust, str. 8

13. Kurun, I. (2017). *Iranian Political System*. Journal of Management and Economics Research, Vol: 15, Issue: 1, DOI: <http://dx.doi.org/10.11611/yead.285351>; <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/267727>
14. Loft, P. (2022) *Iran protests: Human rights and international response*. Pegled istraživanja <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-9679/CBP-9679.pdf>
15. Milani, M. Mohsen. (2018). *The Making Of Iran's Islamic Revolution From Monarchy To Islamic Republic*, (Drugo izdanje) Routledge,
16. Moghadam, V. (2004) *Women in the Islamic Republic of Iran: Legal Status, Social Positions, and Collective Action*. UNESCO konferencija na temu: "Iran After 25 Years of Revolution: A Retrospective and a Look Ahead" http://www.sssup.it/UploadDocs/7320_7_R_Women_in_the_Islamic_Republic_of_Iran_Moghadam_07.pdf
17. Mohajer, N. i Vahabi, M. (2011). Islamic Republic of Iran and its Opposition. Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East, Vol. 31, No. 1, 2011.
18. Ostovar, A. (2013) *Iran's Basij: Membership in a Militant Islamist Organization*. The Middle East Journal, Middle East Institute Vol 67, br. 3, str. 345-361 ISSN 1940-3461, <https://muse.jhu.edu/article/514125/pdf>
19. Roth, K. Human Rights Watch Report (2021, decembar). *Iran: Events of 2021*. <https://www.hrw.org/world-report/2022/country-chapters/iran>
20. Roy, O. „*The Impact of Iranian Revolution on the Middle East*“. The Shia Worlds and Iran. Sabrina Mervin. London: Institut Francais du Proche-orient. Juni 21. 2011. str. 31
21. The World Bank. (2019). Population total – Isl. Rep. Of Iran. <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=IR>
22. United Nations Human Rights Report (2022). *Centre for South-West Asia and the Arab Region*. <https://www.ohchr.org/en/countries/middle-east-north-africa-region/centre-for-southwest-asia-and-arab-region>
23. United Nations Human Rights Report (2022). *Islamic Republic of Iran*. <https://www.ohchr.org/en/countries/iran>
24. United Nations News (2022, oktobar) *Iran: UN condemns violent crackdown against hijab protests*. https://news.un.org/en/story/2022/09/1128111?utm_source=UN+News+-+Newsletter&utm_campaign=659bc25dc0-EMAIL_CAMPAIGN_2022_09_27_03_46&utm_medium=email&utm_term=0_fd-bf1af606-659bc25dc0-108114430
25. Ustav Islamske Republike Iran iz 1979: <https://www.jstor.org/stable/4326018>
26. Vaez, H. (2004) *Post-Revolutionary Politics in Iran: Continuity and Change*, British Journal of Middle Eastern Studies Vol. 31, No. 2, Taylor & Francis, Ltd. str. 235-241 <https://www.jstor.org/stable/4145510>
27. Zakon o zabrani nasilja nad ženama: <https://www.hrw.org/news/2020/12/04/iran-adopt-draft-law-protect-women>
28. Zakon o zaštiti porodice u Iranu: <https://learningpartnership.org/resource/family-protection-act-iran-document-english>

Berina Beširović, Ph. M., senior assistant
Faculty of political sciences, University of Sarajevo

**THE ISLAMIC REPUBLIC OF IRAN AND THE SHARIAT REGARDING
WOMEN'S RIGHTS - REPRESSION OF THE REGIME IN PROTESTS
IN THE PERIOD 2019-2022.**

Summary: Ensuring basic human rights is directly related to the degree of functionality and democracy of a society in such a way that their guarantee creates a more plural and democratic society. This work is inspired by current events in Iran, where mass protests are taking place over the death of a twenty-two-year-old girl who died of a heart attack in prison. The reason for her arrest was “improper wearing of hijab” which was judged as such by the moral police originally called “Gasht-e-Ershad”. The Islamic Republic of Iran is one of the countries with the most violent history of suppressing protests. The aim of this paper is to analyse the violation of women's rights and the right to freedom of expression in Iran. A multidisciplinary approach will be used explaining terms in a political, theological and sociological context. The first part of the paper deals with the geopolitical context of Iran, the second part of the paper explains the concept of Islamic police and Sharia law in relation to women's rights in Iran, and the third part gives an overview of the empirical data about the violation of women's rights and the right to freedom of expression in Iran in the period 2019-2022.

Keywords: democracy, autocracy, repression, patriarchy, right to freedom of expression, Islamic revolution, sharia.